

Özgün Makale (Nitel Araştırma)

Unique Article (Qualitative Research)

Geliş Tarihi – Submitted: 17.12.2021

Kabul Tarihi – Accepted: 30.12.2021

Atıf Bilgisi / Reference Information

Arslanoğlu, B. S., Demirci, Z., Arıcı, A. & Bolat, G. B. (2021). Pandemi dönemi uzaktan eğitim süreci sorunları: geçici koruma altındaki Suriyeli öğrenciler özelinde nitel bir inceleme. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, 21 (2), 290-316

Doi: <https://doi.org/10.54961/uobild.1038116>

**PANDEMİ DÖNEMİ UZAKTAN EĞİTİM SÜRECİ SORUNLARI: GEÇİCİ KORUMA
ALTINDAKİ SURIYELİ ÖĞRENCİLER ÖZELİNDE NİTEL BİR İNCELEME**

Berre Sena ARSLANOĞLU¹

Zehra DEMİRCİ²

Aylin ARICI³

Gizem Burcu BOLAT⁴

ÖZET

Amaç: Bu çalışmanın amacı İstanbul'da ikamet eden geçici koruma altındaki Suriyeli öğrencilerin, pandemi sürecinde yararlanılan uzaktan eğitim modelinde yaşadıkları sorunları belirlemek ve bu süreçte karşılaştıkları zorlukları sosyal hizmet perspektifinden değerlendirmektir. **Yöntem:** Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada görüşme tekniklerinden biri olan yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Çalışmanın örneklemini 12-16 yaş aralığında bulunan,

¹ Sosyal Hizmet Uzmanı, e-posta: berre137@gmail.com, ORCID: 0000-0002-8520-9270

² Sosyal Hizmet Uzmanı, e-posta: demircizehra062@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2581-1032 /

³ Arş. Gör. İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sosyal Hizmet Bölümü, e-posta: aylin.a_@hotmail.com, ORCID: 0000-0003-3872-2984

⁴ Sosyal Hizmet Bilim Uzmanı, e-posta: bolatgizemburcu@gmail.com, ORCID: 0000-0002-2442-5658 (iletişim y.)

İstanbul'da ikamet eden ve ortaokul düzeyinde eğitim gören geçici koruma altındaki 15 mülteci öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada örnekleme yöntemlerinden kartopu tekniğinden yararlanılmıştır. Veriler, demografik bilgi formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu aracılığıyla toplanmıştır. Verilerin analizi betimsel analiz yöntemi ile sağlanmıştır. **Bulgular:** Araştırmaya katılan 15 katılımcıdan 11'i uzaktan eğitime erişmekte dolaylı ya da doğrudan zorluk yaşamaktadır. Katılımcıların yalnızca 4'ü uzaktan eğitimde zorlanmadığını bildirmiştir. 11 katılımcı uzaktan eğitime dair; elektronik cihaz eksikliği ya da yetersizliği, evde uzaktan eğitim gören öğrenci sayısının fazlalığı, bazı katılımcıların ekonomik destek amaçlı çeşitli işlerde çalışması, uygulama dilinin anlaşılmasız bulunması, evde düzenli internet erişiminin veya buna uygun altyapının olmayışı gibi sorunlar yaşadığını belirtmiştir. **Sonuç:** Pandemi öncesi sosyal yaşam ve eğitim alanında halihazırda yabancılık, yalnızlık, adaptasyon güçlükleri gibi sorunlar yaşayan mülteci öğrenciler, uzaktan eğitim sürecinde de ek birçok zorluk ile mücadele etmek durumunda kalmıştır. Bu nedenle katılımcıların büyük bir çoğunluğu yüz yüze eğitimi tercih etmektedir. Bununla birlikte katılımcıların, meslek edinme arzuları ve geleceğe dair umut ve beklentileri yüksektir. Bu sonuç, yaşanan zorlu süreç dikkate alındığında sosyal hizmet açısından anlamlı ve çarpıcıdır.

Anahtar Kelimeler: Pandemi, Online Eğitim, Suriyeli Mülteci Öğrenciler, Mülteci Çocuklar

PROBLEMS OF THE DISTANCE EDUCATION PROCESS DURING THE PANDEMIC PERIOD: A QUALITATIVE STUDY ON SYRIAN STUDENTS UNDER TEMPORARY PROTECTION

ABSTRACT

Purpose: The aim of this study is to determine the problems experienced by Syrian students under temporary protection residing in Istanbul in the distance education model used during the pandemic process and to evaluate the difficulties they encounter in this process from social work. **Method:** Qualitative research method was used in the study. In the study, semi-structured interview technique, which is one of the interview techniques, was used. The sample of the study consists of 15 refugee students under temporary protection, aged 12-16, residing in Istanbul and studying at secondary school level. Snowball technique, one of the sampling methods, was used

in the study. Data were collected through demographic information form and semi-structured interview form. The analysis of the data was provided by the descriptive analysis method. **Findings:** 11 of the 15 participants participating in the research have direct or indirect difficulties in accessing distance education. Only 4 of the participants reported that they had no difficulties in distance education. 11 participants on distance education; he stated that he had problems such as the lack or insufficiency of electronic devices, the high number of students receiving distance education at home, the fact that some participants were working in various jobs for economic support, the language of the application was incomprehensible, and the lack of regular internet access or infrastructure at home. **Conclusion:** Refugee students, who were already experiencing problems such as alienation, loneliness and adaptation difficulties in social life and education before the pandemic, had to struggle with many additional difficulties in the distance education process. For this reason, the majority of the participants prefer face-to-face training. However, the participants' desire to acquire a profession and their hopes and expectations for the future are high. This result is meaningful and striking in terms of social work, considering the difficult process experienced.

Keywords: Pandemic, Online Education, Syrian Refugee Students, Refugee Children

GİRİŞ

Covid-19 virüsü ilk olarak 2019 Aralık ayında Çin'in Hubei eyaleti Wuhan kentinde ortaya çıkan, solunum yolunda birtakım belirtiler (ateş, öksürük, nefes darlığı) ile kendini gösteren ve 13 Ocak 2020'de tanımlanan bulaşıcı bir hastalık olarak belirlenmiştir (TC. Sağlık Bakanlığı, 2020). Covid-19 salgını kısa bir sürede engellenemez bir şekilde 6 kıtada yüzlerce ülkeye yayılmış ve tüm dünyada pandemi ilan edilmiştir (Birinci & Bulut, 2020). Pandemi, birey ve toplumu çeşitli alanlarda etkileyen ve sorunlara neden olan bir olgudur; çünkü bulaşıcı hastalığın tehditleri ve bu tehditlerin yayılması insanlarda panik ve stresi arttırdığından alışılmışın dışında davranış ve tepkilere sebep olmaktadır (Batubara, 2021). Covid-19'un neden olduğu bu salgın insanları; ekonomik, sosyal ve psikolojik açıdan derinden etkilemiştir. Özellikle salgının yaratmış olduğu korku ve konu hakkındaki net bilgilerin olmayışı neredeyse tüm dünyada travmaya sebep olmuştur. Virüs, salgının yanı sıra çaresizliği de beraberinde getirmiştir. İnsanların çoğunun böyle bir durumla daha önce

karşılaşmaması, alışkanlıkların ani bir şekilde değişmesi ve virüs hakkındaki belirsizlikler, insanlarda korku ve endişe yaratmıştır (Urhan & Arslankoç, 2021). Enfekte olan nüfus, fiziksel bir savaş verirken henüz enfekte olmayan nüfus ise psikolojik bir savaş vermektedir (Aşkın & ark. 2020).

Toplumlar, pandemi nedeni ile neredeyse her alanda değişiklikler yapmak ve belirli alternatiflere yönelmek zorunda kalmıştır. Bu zorunluluklar, ülkeler tarafından alt yapılar ile desteklenmiş ve bu değişikliklerin hayata geçirilmesi virüsün yayılma hızını azaltma amacıyla süreç içinde hızlandırılmıştır (Daniel, 2020). Böylece pandemi birtakım zorunlu değişimleri beraberinde getirmiş ve bu zorunlu değişimlerin toplumlarda birtakım sosyolojik yansımaları olmuştur (Avçin & Erkoç, 2021). Ülkemizde de pandemi; ekonomik, sosyal, dini, askeri, idari, kültürel vb. alanlarda değişimlere neden olmuştur. Eğitim-öğretim kurumları pandemiden ve bu değişikliklerden fazlaca etkilenen kurumlar arasındadır. Öğrencilerin, öğretmenlerin ve diğer çalışanların bulunduğu okullar ve eğitim kurumlarında, virüsün yayılma hızını engellemek amacıyla yüz yüze eğitime ara verilmiştir. Türkiye’de ilk vakanın görülmesinin ardından (10 Mart 2020), okullarda 3 haftalık bir tatil süreci başlamış, daha sonra virüsün ciddiyeti anlaşılacak bu sürenin yeterli olmayacağı kanısına varılmıştır. Neticede 3 haftalık tatil uzatılmış ve en sonunda da eğitim öğretimin uzaktan olması için yeni teknolojik alt yapılar geliştirilmeye başlanmıştır (Çiftçi & Gençoğlu, 2020).

Uzaktan eğitim; geniş kitlelere eğitim hizmeti sağlamak amacıyla öğrenen ve öğrenenin farklı mekanlarda olduğu, teknoloji sayesinde ekranlar aracılığı ile iletişim ve etkileşimde bulunulan bir sistemdir (Gelişli, 2015). Ülkemizde uzaktan eğitime; ilkökul, ortaokul ve lise için Eğitim Bilişim Ağı (EBA) ile erişim sağlanmıştır. Daha önce örgün eğitime destek amacıyla kullanılan EBA, bu süreçte yetersiz kalmış ve öğrenci ve öğretmenlerin kolay erişimi için alt yapısı genişletilerek 23 Mart 2020’de EBA TV üzerinden ve EBA canlı ders platformunda uzaktan eğitim yayın hayatına başlamıştır (Aydın, 2020).

Okulların geçici olarak kapatılması üzerine küresel bir eğitim krizi baş göstermiştir (Mikuskova & Veresova, 2020). Bunun üzerine ülkeler, pratik bir çözüm yolu olarak uzaktan eğitim yöntemlerini kullanmaya başlamıştır. Ancak uzaktan eğitim, öğrencilerin eğitime erişiminde birtakım adaletsizlik ve eşitsizlikler yaratabileceğine ilişkin kaygıları beraberinde getirmiştir. Çünkü uzaktan eğitime erişmek için teknolojik

bir alt yapı, teknolojik bir araç ve bunları kullanabilme becerisi gerekmektedir (Fırat & Sezgin, 2020).

Eşitsizlik kaygısını ortaya çıkaran durum, uzaktan eğitim için gerekli donanım ve becerilere ne yazık ki herkesin sahip olmayışıdır. Toplumun dezavantajlı bireyleri, bu eşitsizlikten ve pandeminin diğer alanlarda yarattığı sorunlardan en derinden etkilenen kesimdir. Toplumun dezavantajlı kesiminin azımsanmayacak bir kısmını mülteci konumundaki kişiler oluşturmaktadır. Mülteciler Derneği'nin (2020) açıkladığı verilere göre; 16 Aralık 2020 tarihinde Türkiye'deki geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 3 milyon 639 bin 572 kişidir. Bu sayının büyük çoğunluğunu çocuklar oluşturmaktadır. Türkiye'deki resmi kayıtlı Suriyeli çocuk (0-18 yaş) sayısı 1 milyon 728 bin 540'tır. 2019-2020 eğitim öğretim yılında okula kayıtlı yaklaşık 685 bin Suriyeli öğrenci vardır. Buna karşılık herhangi bir okula kaydı bulunmayan da yaklaşık 400 bin Suriyeli çocuk bulunmaktadır (Şimşek, 2020).

Sığınmacı veya mülteci statüsündeki kişiler, travmatik göç süreci ve yaşam koşullarındaki değişikliklerin getirdiği güvenlik, cinsiyete ve etnik kökene dayalı ayrımcılık, dil, çalışma koşulları, hijyen, beslenme, barınma ve sağlık gibi pek çok sorunla mücadele etmektedir (Artan & Arıcı, 2017). Yetişkinlere göre daha kolay incinebilir durumda olan çocuklar; göç, sığınmacılık ve mültecilik gibi içerisinde birçok zorluk barındıran süreçlerde, yetişkinlerden daha fazla etkilenmektedir. Mülteci çocuklar, diğer tüm çocuklar gibi yetişkinlerin korumasına, gözetimine ve ilgisine ihtiyaç duymaktadır; fakat çoğunlukla bunlardan yoksun veya yetersiz hayat koşullarında yaşamlarını devam ettirdikleri gözlemlenmektedir. Türkiye'de yaşayan mülteci çocukların yaşadıkları sorunlar; aile içi dinamiklerden kaynaklanan sorunlar, eğitime devam edememe ya da kaliteli eğitim alamama, sağlık sorunları, maddi sıkıntılar, dışlanma (ayrımcılık), psikolojik sorunlar, uyum süreci zorlukları ve diğer sorunlardır (Yenen & Ulucan, 2020).

Türkiye'de mülteci çocukların eğitim sorunlarını ele alan birçok bilimsel araştırma, haber ve rapor bulunmaktadır. Yapılan araştırmalarda, eğitim çağındaki mülteci öğrencilerin birçoğunun eğitim almadığı, Geçici Eğitim Merkezleri'nde eğitim alanların entegrasyon sorunları yaşadığı, bu merkezlerden devlet okullarına geçiş yapan öğrenci sayısının çok az olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Tosun, Yorulmaz, Tekin & Yıldız, 2018).

Görüldüğü üzere mülteci çocuklar halihazırda eğitim alanında pek çok sorunla mücadele etmektedir. Dolayısıyla mülteci çocukların, pandemi sürecininin beraberinde getirdiği aksaklık ve zorluklardan da daha derinden etkilendiği düşünülmektedir. Bu araştırmanın amacı; mülteci çocukların, mevcut düzende yaşadıkları sorunların pandemide ne tür değişikliklere uğradığını tespit etmek ve uzaktan eğitime erişimde yaşadıkları zorlukları sosyal hizmet perspektifinden değerlendirmektir. Sosyal hizmet dezavantajlı gruplar ve bunlardan biri olan mülteciler ile yakından ilgilenen, sorunları tespit etmek ve çözüm önerileri sunmak ile sorumlu bir meslek dalıdır (Zengin & Altındağ, 2016). Dolayısıyla mülteci çocukların eğitim hayatını tehdit eden unsurlarla mücadele etmesi sosyal hizmet adına kabul edilebilir bir durum değildir. Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu'na (IFSW) göre sosyal hizmet disiplini temelinde; adalet, insan hakları ve farklılıklara saygı ilkelerini barındırır. Uygulamalarında baz aldığı bu ilkeler; dil, din, cinsiyet, ırk ve sınıf ayrımı gözetmeksizin her çocuğun eğitim hakkına sahip olduğunu savunur (IFSW, 2014).

Yapılan literatür çalışmaları sonucunda pandeminin güncel bir konu olması ve henüz bitmemiş olması nedeniyle bu alanda yapılan araştırmaların güncel durumda yetersiz kaldığı fakat bu araştırmaların günden güne arttığı gözlemlenmiştir. Bu araştırma çalışma grubunun geçici koruma altında olan Suriyeli mülteci çocuklardan oluşmasının literatür açısından önemli olduğu düşünülmektedir. Ayrıca hassas bir grup olan mülteci çocukların mevcut düzende ve pandemi koşullarında sorunlarını tespit etmek, göç ve adaptasyon süreçlerinde psikolojik rahatlık sağlamak ve çözüm önerilerini hayata geçirmek amacıyla yapılan her çalışma önemlidir. Bu araştırma, ekonomik nedenlerin ya da göç ile gelen sorunların günümüz koşullarında uygulamada olan online eğitim modelinin önüne geçmemesi ve gerekli kurumların ya da kişilerin çözüm üretmesi adına önem taşımaktadır. "Covid-19 ve Eğitim" alanında yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde araştırmaların daha çok Türk çocuklar üzerinden yürütüldüğü gözlemlenmiştir. Bu araştırmanın özgünlüğü pandemi sürecinde online eğitime devam eden mülteci çocuklar ile yapılmış nitel bir çalışma örneği olmasıdır. Bir diğer özgün yanı ise örneklemini ilkökul ve ortaokul düzeyindeki çocukların oluşturuyor olmasıdır. Çünkü uzaktan eğitim ile ilgili mevcut çalışmalar, çoğunlukla yükseköğretim kurumlarını kapsamaktadır ve dolayısıyla literatürde bu alandaki çalışmalar yetersizdir. Her alanda olduğu gibi eğitim alanında da pandeminin etkileri uzun vadede ortaya çıkacaktır. Radikal bir değişiklik olarak hayatlarımıza giren uzaktan eğitimin uzun

vadede sonuçlarının değerlendirilmesi için bu araştırmanın gerekli ve anlamlı olduğu düşünülmektedir.

YÖNTEM

Pandemi sürecinde mülteci çocukların online eğitime ilişkin sorunlarının araştırıldığı bu çalışmada nitel araştırma yönteminden faydalanılmıştır. Nitel araştırmalar bireylerin algılarını, deneyimlerini ve gözlemlerini içeren ve deneyim odaklı araştırma türüdür. Katılımcıların bakış açılarını, araştırmacının düşüncelerini, problemin çok boyutlu açıklanmasını ve yorumlamasını içerir (Tekindal & ark. 2021). Bu çalışmada nitel yöntemin tercih edilmesinin nedeni; nitel araştırmanın gözlem, mülakat ya da görüşme yolu ile araştırılan konu hakkında katılımcılara dair derin bir bilgi sağlaması, konuyu katılımcıların bakış açılarından ele alması (Baltacı, 2019), amacının kesin bilgilere ulaşmaktan daha ziyade farklı bir perspektif sunmak olması (Şimşek, 2020) ve bu çalışmada mülteci çocukların araştırılan konu hakkındaki algı ve deneyimlerine yer verilmek istenmesidir. Araştırmada ulaşılan sonuçlar, araştırma kapsamında görüşülen geçici koruma altındaki 15 mülteci öğrenci ile sınırlıdır, genellenemez.

Veri Toplama Tekniği

Çalışmada yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı, önceden sormayı planladığı soruları içeren görüşme protokolünü hazırlar. Ancak araştırmacı planladığı soruların yanında görüşme akışına göre farklı alt sorularla görüşmenin seyrini etkileyebilir (Bozan & Ekinci, 2018). Bu çalışmada da görüşmeler sırasında konuşmanın akışına göre ilave sorular sorularak meseleye derin bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır. Görüşme tekniğinde konu çok boyutlu olarak ele alınır temel amaç bireyin iç dünyasının anlamlandırılmaya çalışmaktır. Görüşmeler, genellikle yüz yüze yapılmakta olsa bile telefon ve kameralı telefon gibi araçlarla da gerçekleştirilebilir (Yüksel, 2020; Karataş, 2015). Bu çalışmada görüşmeler pandemi şartlarından dolayı telefon aracılığıyla gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Görüşmeler, 10.04.2021-21.05.2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler ortalama 30 dakika sürmüştür. Görüşme süresi katılımcıların cevaplarına göre artıp azalmıştır. Görüşme öncesinde görüşmeciler araştırmanın amacı konusunda

bilgilendirilmiştir. Katılımcılara görüşmenin kayıt altına alınacağı bilgisi önceden verilmiş olup kabul etmeyenler örnekleme dahil edilmemiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan ve 11 sorudan oluşan Kişisel Bilgi Formu, 7 sorudan oluşan Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu ve Çocuk Gönüllü Onam Formu kullanılmıştır.

Çalışma Grubu

Katılımcıları seçerken kartopu tekniğinin kullanılması uygun görülmüştür. Kartopu tekniğinde; referans olabilecek uygunlukta bir katılımcının yönlendirmesiyle diğer katılımcılara ulaşarak veri toplanmaktadır (Baltacı, 2019). Araştırma grubunu 12-16 yaş aralığındaki İstanbul'da ikamet eden ve ortaokul düzeyinde eğitim gören geçici koruma altındaki mülteci öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırma sahasının bu bölge seçilmesindeki neden; İstanbul'da, Türkiye'nin diğer şehirlerine göre daha fazla mülteci öğrenci bulunmasıdır (Mülteciler Derneği, 2021). Araştırma grubunun seçilmesindeki neden ise ortaokul seviyesindeki öğrencilerle gerçekleştirilen çalışmaların azlığından dolayı literatüre katkı sunulmak istenmesidir.

Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Bu çalışmada veriler betimsel analiz tekniğiyle çözümlenmiştir. Bu yöntemde görüşmeler sonucunda elde edilen bilgilerin, düzenlenerek ve yorumlanarak okurlara sunulması amaçlanmaktadır. Elde edilen veriler temalara göre sınıflandırılarak özetlenir, yorumlanır ve bulgular arasında ilişkiler kurularak karşılaştırılır (Karataş, 2017). Bu araştırmada da elde edilen veriler; göçün eğitime etkisi, pandemi sürecinin eğitim ve sosyal hayata etkisi ve online veya yüzyüze eğitim tercihinine ilişkin görüşler olmak üzere üç ana temaya göre sınıflandırılmıştır. Çalışmada belirlenen ana temalardan göçün eğitime etkisi, okula uyum ve geleceğe ilişkin beklentiler olmak üzere iki alt temaya; pandemi sürecinin eğitim ve sosyal hayata etkisi ana teması ise, uzaktan eğitimi etkileyen durumlar ve değişen sosyal hayata ilişkin tutumlar olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır. Görüşmeler sonucunda ulaşılan ses kayıtları araştırmacılar tarafından deşifre edilerek toplamda 70 sayfalık veri elde edilmiştir. Güvenilirliğin sağlanması amacıyla elde edilen ses kayıtlarının deşifresi iki farklı kişi tarafından gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde kadın görüşmeciler "GK", erkek

görüşmeciler ise "GE" şeklinde kodlanmıştır (G1K: 1. görüşmeci kadın, G2E: 2. görüşmeci erkek).

Araştırmanın Etik Yönü

Araştırma öncesinde İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 06.04.2021 tarihli ve 2021/96 numaralı karar ile etik kurul onayı alınmıştır. Bu araştırmada katılımcılar ve ebeveynleri sorular ve araştırma hakkında bilgilendirilmiştir. Araştırmanın amacı, verilerin kullanım şekli ile saklanma süresi, verilerin gizli kalacağı bilgisi ve araştırmacıların iletişim bilgilerini içeren gönüllü onam formu katılımcılara iletilmiştir. Katılımcıların gönüllü onam formundaki bilgileri anladıkları ve araştırmaya katılmaya kabul ettikleri teyit edildikten sonra görüşme yapılmaya başlanmıştır.

BULGULAR

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Bulgular, demografik bulgular ve diğer bulgular olmak üzere iki alt başlıkta incelenmiştir.

Demografik Bulgular

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

	KATEGORİLER	KİŞİ SAYISI
Cinsiyet	Kadın	8
	Erkek	7
Yaş	12	2
	13	3
	14	2
	15	7
	16	1
Kardeş Sayısı	2	2
	3	7
	4	5
	5	1
Katılımcıların Kaç Yıldır Türkiye'de Yaşadıkları Bilgisi	3	2
	4	1
	5	4
	6	1
	7	4
	8	2
	10	1

Katılımcıların 8'i kadın, 7'si erkektir. Katılımcıların tamamının doğum yeri Suriye'dir. 8 kadın katılımcının yaş aralığı 12-15; 7 erkek katılımcının yaş aralığı 12-16'dır. 15 katılımcının tamamı Türkiye'de ortaokul düzeyinde eğitim gören mülteci öğrencilerden oluşmaktadır. Katılımcılar en az 3 en fazla 10 yıldır Türkiye'de ikamet etmektedir (Tablo 1).

Ayrıca pandemi döneminde 1 katılımcı (G2K) hazır giyim mağazasında çalıştığını, 2 katılımcı (G8E, G14E) bazen çalıştığını, 12 katılımcı ise çalışmadığını belirtmiştir.

Katılımcılara internet erişim durumları sorulduğunda; 14 katılımcının düzenli internet erişimi bulunduğu, sadece bir katılımcının (G10K) düzenli internet erişiminin olmadığı öğrenilmiştir.

Diğer Bulgular

Araştırma bulgularından elde edilen veriler konunun daha iyi kavranması için üç ana temaya ayrılmıştır. Bu temalar; göçün eğitim hayatına etkisi, pandemi sürecinin eğitim ve sosyal hayata etkisi, online veya yüz yüze eğitim tercihinine ilişkin görüşlerdir.

Göçün Eğitime Etkisi

Suriye iç savaşı nedeniyle eğitim hayatlarına Türkiye'de devam eden öğrencilerin adaptasyon sürecinde yaşadıkları zorlukları ve bu zorlukların geleceğe dair hayallerini ne düzeyde etkilediğini tespit etmek amacı güden bu tema; okula uyum ve geleceğe ilişkin beklentiler olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır.

• Okula Uyum

Yapılan araştırmada katılımcılar ile görüşmelerden elde edilen verilere göre eğitim hayatlarına Türkiye'de devam ettiklerinde karşılaştıkları sorunların genel olarak; dil, kimliksizlik, dışlanma ve yabancılık olduğu tespit edilmiştir.

Katılımcıların büyük çoğunluğu "*Türkiye'ye geldiğinizde eğitim konusunda ne gibi zorluklar yaşadınız?*" sorusuna; Türkçe bilmedikleri için zorlandıklarını, başkalarını anlamamanın ve kendini anlatamamanın zor bir durum olduğunu fakat Türkçe'yi öğrendikçe okul hayatına alıştıklarını belirtmiştir. Türkçe bilmedikleri için iletişim konusunda zorlandıklarını ifade eden bazı katılımcılar (G8E, G14E) ayrıca okulda yabancılık da çektiklerini ve bu durumun onlarda korku yarattığını ifade etmiştir.

"5. sınıfa gittiğimde ben okumak istemiyordum. Ben diyordum ki 'Ben şimdi nasıl çıkacam burdan?' Hiç kimseyi tanıımıyordum ya (G14E)."

İki katılımcı (G9E, G13E) Türkiye'ye geldiklerinde Türkçe bilmediklerini ve bu sorunu çözmek amacıyla dil kursuna gittiklerini belirtmiştir. Ayrıca bir katılımcı (G15K) Türkiye'ye ilk geldiğinde yabancılık çektiğini ilk önce dil öğrendiğini daha sonra okula başladığını belirtmiştir.

“İlk Türkiye'ye geldiğimizde işte kursa gittik üç dört ay sonra okula başladık. Okula başladığımda işte başlarda biraz zorluyordu hani hiçbir şey anlamıyordum çünkü bazı konular zor geliyordu bana diyordum acaba yapamayacak mıyım ama sonra zamanla alıştığında gayet kolay oldu yani şu an rahatlıkla konuşabiliyorum anlaşılabiliyorum (G9E)”

Bir katılımcı (G6K) Türkiye'ye geldiklerinde kimliğinin olmadığını ve bu nedenle de okula gidemediğini ancak kimlik çıkarınca okula gidebildiğini, bir başka katılımcı (G12K) okula uyum sürecinde dil konusunda herhangi bir sıkıntı yaşamadığını fakat Suriyeli olduğu için arkadaşları tarafından dışlanmaya maruz kaldığını, bir diğer katılımcı (G1K) okula başladığında bir arkadaşıyla sıkıntı yaşadığını fakat kısa süre içerisinde çözüldüğünü, bir başka katılımcı ise (G3E) herhangi bir sıkıntı yaşamadığını belirtmiştir.

“Sadece arkadaşlarım benimle Suriyeli olduğum için dalga geçtiler başka sorun yok zaten okula başladığımda Türkçe biliyordum (G12K).”

- **Geleceğe İlişkin Beklentiler**

Yapılan araştırmada göçün beraberinde getirdiği birtakım zorlukların katılımcıların geleceğe dair hayal kurmalarına çoğunlukla engel olmadığı gözlemlenmiştir. Katılımcılara yöneltilen *“Eğitime ilişkin beklentiniz nedir, ileride ne olmak istiyorsunuz?”* sorularına verilen cevapların çoğunluğu geleceğe dair umut ve beklentilerinin olduğunu göstermektedir.

“Okuyacağım büyüyünce ve bir de yani nasıl diyeyim ben büyüyünce ev dikeceğim bina yapacağım (G3E).”

“Ee hani hemşireler var ya öyle olmak istiyorum ben de (G10K).”

“Şu anda yani okulu bitirmek istiyorum inşallah güzel bir puan alırsam güzel bir liseye geçmek istiyorum oradan da işte güzel bir üniversiteye geçmek istiyorum eğitimime devam etmek istiyorum. Gelecekte doktor olmak istiyorum. Doktor olmak istiyorum kendi halkım için ne denir...(G9E).”

“Ben mühendis olmak istiyorum yani ben çünkü Türkiye’yi çok sevdim ve Türkiye’de güzel şeyler yapmak istiyorum. Hedefimde mühendislik var (G11E).”

Katılımcılardan ikisi (G2K, G6K), şu anda bir meslek hedefinin olmadığını fakat üniversite okumak istediklerini, bir katılımcı (G12K) bu konuda herhangi bir şey düşünmediğini, başka bir katılımcı (G14E) ise düşüncelerinin zaman zaman değiştiğini belirtmiştir.

Pandemi Sürecinin Eğitim ve Sosyal Hayata Etkisi

Pandemi sürecinin ülkemize getirdiği değişikliklerin en başında eğitim hayatı gelmektedir. Pandemi sürecinde eğitim neredeyse tüm dünyada çevrimiçi platformlarda öğreten ve öğrenenin mekân olarak birbirinden bağımsız olduğu ortamlarda gerçekleşmektedir. Bu araştırmada yeni eğitim modelinin Suriyeli öğrenciler üzerinde etkisini görmek amacıyla katılımcılara *“Pandemi sürecinde eğitimde ne gibi zorluklar yaşadınız, ekonomik olarak zorlandınız mı, pandemi sonrası arkadaşlık ilişkilerinizde, öğretmenlerinizle görüşme sıklıklarında bir değişiklik oldu mu?”* soruları yöneltilmiştir. Tema, daha iyi anlaşılabilmesi amacıyla uzaktan eğitimi etkileyen durumlar ve değişen sosyal hayata ilişkin tutumlar olmak üzere iki alt temaya ayrılmıştır.

• Uzaktan Eğitimi Etkileyen Durumlar

Araştırmada, pandemi sürecinde öğrencilerin uzaktan eğitim görebilmesi için bazı koşulları sağlamaları gerektiği gözlemlenmiştir. 15 katılımcıdan 11’i EBA’ya telefon olmadığından, evde uzaktan eğitim gören öğrenci sayısının çokluğu sebebiyle ders saatlerinin çakıştığından ya da evde telefon olsa bile yetersiz kaldığından veya bir işte çalıştığından vb. sebeplerden dolayı giremediğini belirtmiştir.

“Ee şimdi sınav dersleri dilim değil ya o yüzden birazcık zorladı, ama canlı derste çok zorlandım çünkü yani böyle hep girmiyorum çünkü yani bir telefon var ya yani bir de şifresi benim küçük kız kardeşim koymuş yani ben nasıl gireceğim o nasıl girecek çok zorlanıyoruz (G6K).”

Ev içerisinde uzaktan eğitim gören öğrenci sayısındaki nicel çokluğun, ders saatlerinin çakışması sebebiyle sorun yarattığı gözlemlenmiştir. Bir katılımcı (G13E) evde bir adet bilgisayar olduğunu fakat evde uzaktan eğitim gören öğrenci sayısı fazla olduğundan dolayı EBA’ya giremediğini belirtmiştir.

“Yani mesela öğretmen diyor ki siz saat 4 buçuk açacaksınız ders, sonra abim saat 4’te var dersi ne zaman bitiyor ee 1 saat, yani abim 9. sınıf. Ee ben ve kardeşim 5. sınıf 2 tane ve bir tane 3. sınıf ve bir tane 7. sınıf (G13E).”

Yapılan araştırmada uzaktan eğitimin harici bir harcamaya yol açtığı görülmüştür. Katılımcılardan ikisi (G7K, G11E) uzaktan eğitimin başlarında telefon, tablet ve bilgisayar olmadığı için EBA’ya giremediklerini bu nedenle tablet ve telefon aldıklarını belirtmişlerdir.

“... ilk başta giremedik telefonda tablettten dolayı çünkü yoktu bizim sadece bir tane vardı sonra aldık bir tane tablet ve telefon ondan girebildik yani bazen zorlanıyoruz evet ilk girdiğimizde EBA şifresi olarak böyle zorlandık (G7K).”

“Zorlandım yani zordu. Evde telefon yok bilgisayar yok annemin telefonuyla girmeye çalıştım başta derslere. Sonra tablet aldık babam aldı. Şimdi idare ediyoruz (G11E).”

İki katılımcı (G1K, G2K) uygulamayı anlamadıklarından dolayı EBA’ya giremediklerini belirtmiştir. G1K, evdeki bilgisayarın youtube dışında bir uygulamaya girmediğini, telefonda EBA’ya girdiğinde anlayamadığını, kardeşinin ise telefonu olmadığından dolayı EBA’ya giremediğini belirtmiştir.

“Telefon 3 tane var, bilgisayar var ama sadece youtube içinde, hiçbiri çalışmıyor yani sadece youtube izliyoruz, ben giriyorum ama anlamıyorum, ama kardeşim giremiyor (G1K).”

“Eba’ya giremiyorum, sonra ben EBA’ya girdim ama Eba’ya nasıl gireceğim hiçbir şey anlamıyorum, anladın mı hocam? Eba’ya hiçbir şey anlamıyorum yani girdim şifresi aldım hiçbir şey anlamadım yani (G2K).”

Uzaktan eğitim için gerekli olan teknolojik aletleri satın alamayan bazı katılımcılar, bu ihtiyacını yakın kişilerden sağlayarak gidermeye çalıştıklarını ifade etmiştir. G12K, başta uzaktan eğitime giremediğini ancak daha sonra komşusunun bilgisayarını ödünç aldığını, katılımcılar arasında evinde düzenli internet erişimi olmayan tek katılımcı (G10K) ise bazen ders saatlerinde onlara yakın bir yerde oturan halasına gittiğini belirtmiştir.

“Evet abla o da 7. sınıfa gidiyor aynı okuldaydık ama şu an derslere çok giremiyoruz biz bazen halama gidersek telefon var onlarda EBA ama bizim ders saatlerini ben fazla bilmiyorum karıştırıyorum hep (G10K).”

Pandemi döneminde okula ayrılan zamanın boşuna olduğu algısının, bazı aileleri ve öğrencileri ekonomik amaçlı çeşitli işlerde çalışmaya ittiği gözlemlenmiştir. Katılımcılardan üçü (G8E, G2K, G14E) pandemi döneminde zaman zaman çalıştıkları için derslere giremediklerini belirtmiştir.

“...bazı çalışıyorum bazı evde oturuyorum, zaten tablet okul verdi ama ben girmiyorum kardeşime veriyorum ben (G14E).”

“Pandemi sürecinde fazla eğitime girmedim ben aslında ee çalışıyordum bu iki aydır giriyorum... fazla bir zorluk yaşadım mı yok yani (G8E).”

Pandemi sürecinde uzaktan eğitim alabilmek için gelir düzeyinin ve teknolojik aletlere sahip olma durumunun önemli ve gerekli olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda evde uzaktan eğitim gören kişi sayısı çok olsa dahi yeterli teknolojik alete sahip katılımcıların (G3E, G4K, G9E, G15K) uzaktan eğitime düzenli erişebildikleri tespit edilmiştir. Katılımcılara yöneltilen *“Evinizdeki telefon, tablet ve bilgisayarlar uzaktan eğitim ihtiyacınızı karşılıyor mu?”* sorusuna üç katılımcı (G3E, G4K, G9E) *“evet karşılıyor”* şeklinde yanıt vermiştir. Ayrıca G15K daha önce eve bilgisayar alındığını, okulun da bu süreçte tablet verdiğini belirtmiştir:

“Yani çok zorlanmadık. Bilgisayarı önceden almıştık zaten. Tableti de okuldan verdiler. Ben tableten giriyorum derslerime (G15K).”

• Değişen Sosyal Hayata İlişkin Tutumlar

Katılımcıların aile dışındaki kişilerle görüşme sıklıklarının değişken olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcılardan üçü (G1K, G2K, G4K) bu süreçte hem arkadaşlarıyla hem de öğretmenleriyle eskisi gibi görüşemediklerini belirtmiştir. Mesafelerin uzaklığı, virüsün yaygınlaşması, virüs bulaşma riskinin görüşme sıklıklarının azalmasında etkili olduğu belirlenmiştir.

Pandemi sürecinde eğitimin uzaktan da olsa devam etmesi ama bunun fiziksel bir ortamda gerçekleşmemesi katılımcıların okuldaki arkadaşlarıyla olan ilişkilerini etkilemiştir. Katılımcılardan 4'ü (G3E, G5E, G6K, G11E) pandemi sürecinde

öğretmenleriyle istedikleri zaman iletişim kurabildiklerini fakat arkadaşlarıyla görüşmediklerini belirtmiştir.

“Arkadaşlarımla görüşemiyorum. Yasaklar geliyor dışarı çıkamıyoruz zaten. Hastalık da var, öğretmenlerimi de derslerde görüyorum, orda istediğimi sorabiliyorum (G11E).”

Araştırmada uzaktan eğitime düzenli devam eden katılımcıların hem öğretmenleriyle hem de okuldaki arkadaşlarıyla iletişiminin sürdüğü gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar bu süreçte (G9E, G7K) öğretmenleri ve arkadaşlarıyla iletişiminin kopmadığını belirtmiştir.

Bir katılımcı (G13E) sınıfında tek Suriyeli öğrencinin kendisi olduğunu, Türk arkadaşı olmadığını, bu süreçten de çok fazla etkilenmediğini belirtirken; bir katılımcı (G12K), bu süreçte arkadaşlarıyla görüşemediğini, öğretmenlerinin ise bazen okula çağırıp ona kitap verdiğini söylemiştir. Bir katılımcı (G10K), bulunduğu şehre pandemi öncesi taşındığını, okula tam alışma sürecinde okulların kapandığını bu nedenle okulda arkadaşı olmadığını ancak mahallesindeki arkadaşlarıyla görüştüğünü, öğretmenleriyle ise telefonda iletişim kurduğunu belirtmiştir. Bir başka katılımcı ise (G15K), okuldaki arkadaşlarıyla pek görüşemediğini fakat mahalledeki arkadaşlarıyla görüştüğünü, öğretmenleriyle de telefonda görüştüğünü belirtmiştir.

İki katılımcı (G8E, G14E), pandemi sürecinin sosyal hayatlarında herhangi bir değişiklik yaratmadığını belirtmiştir.

“Hocam yani bizim sınıfta tek Suriyeli var biz. Türkiyeli ben yani arkadaş değil yani (G13E).”

“Yani hocalar benden okula çağırıyor kitap veriyorlar başka görüşmüyoruz telefonda soru oluyor onu soruyorum sadece arkadaşlarımla görüşemiyoruz (G12K).”

Online veya Yüzyüze Eğitim Tercihine İlişkin Görüşler

Online ya da yüz yüze eğitim tercihleri sorulduğunda 15 katılımcıdan 12’si yüz yüze eğitimi tercih ettiklerini belirtmiştir. Katılımcıların yüz yüze eğitimi tercih etmelerinde; derslerin internet üzerinden anlaşılması, EBA uygulamasının komplike olması, görerek öğrenmenin daha etkili olması, uzaktan eğitimde süre sıkıntısının ve teknik sorunların yaşanması faktörlerinin neden olduğu gözlemlenmiştir.

Öğretmenlerin yüz yüze eğitimde daha iyi ders anlattığını, görerek daha iyi öğrendiklerini ve uzaktan eğitimin verimsiz geçtiğini belirten katılımcıların (G4K, G7K, G9E) ifadeleri şu şekildedir:

“Yüz yüze hocayla bir sınıfta olduğumuz için daha iyi anlayabiliyoruz mesela hoca hepimizi görüyor ee dersi daha iyi anlatıyor ama canlı derslerde pek iyi değildi yani (G4K).”

“Bence işte yüz yüze eğitim daha nasıl desem bir öğrenciye daha etkili yani bir insana göz göze anlatmak daha etkili yani (G9E).”

Bazı katılımcılar (G3E, G5E, G6K, G8E, G12K) uzaktan eğitimin yüz yüze eğitimden daha zor ve anlaşılmaz olduğunu belirtmiştir.

“Uzaktan eğitimde çünkü düzgün anlamıyorum... Yani anlıyorum ama çok değil yani...(G5E).”

“Yani dersleri... Uzaktan eğitim ben derslere girmiyorum, bir de yani anlamıyorum, ama yüz yüze daha iyi dersler... Okula gidiyorum dersleri anlıyorum (G6K).”

Bir katılımcı (G11E) uzaktan eğitimin daha kolay olduğunu fakat okulda sosyalleşmenin daha iyi olduğunu bu nedenle yüz yüze eğitimi tercih ettiğini belirtirken başka bir katılımcının (G2K) yüz yüze eğitimi tercih etmesindeki neden ise EBA uygulamasının kullanım açısından zor olmasıdır. Bir diğer katılımcı ise (G13E), uzaktan eğitimde saatlerin karıştığını ve süre sıkıntısının olduğunu belirtmiştir.

“Yani biz biraz mesela derse 3 dakika 5 dakika sonra giriyoruz. Yani şey tablettten yani böyle nasıl desem sana baktık gidiyor mesela abim geliyor ya biz baktık yok sonrasına 2 dakika 3 dakika kala görüyoruz (G13E).”

Bir başka katılımcı (G1K), uzaktan eğitim ile yüz yüze eğitim arasındaki farkın sadece mesafeden kaynaklandığını verim açısından herhangi bir fark olmadığını ve bu nedenle uzaktan eğitimi tercih ettiğini belirtmiştir. Katılımcılardan biri (G5E), uzaktan eğitimde anlamadığını fakat yine de uzaktan eğitimi tercih ettiğini belirtmiş; bir başka katılımcı ise (G9E), pandemi sürecinde uzaktan eğitime devam etmek istediğini fakat pandemi bittiğinde yüz yüze eğitime dönmek istediğini belirtmiştir.

“Bilmiyorum, bence bir fark yok, sadece mesafe ve de uzaktan eğitim çok daha iyi... Okuldan daha iyi (G1K).”

“Tabi yüz yüze daha etkili oluyor ama tabi şu anki durumumuzda uzaktan eğitim daha iyi çünkü şu anki hali gördünüz vaka sayısı 70 bin olmuş hani bize bir şey olmasa da ailemize bir şey olur ondan korkuyoruz bence online daha iyi (G9E).”

Araştırma sonuçlarına göre katılımcıların büyük çoğunluğu uzaktan eğitimin daha verimsiz ve daha anlaşılmasız olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle katılımcıların büyük çoğunluğu yüz yüze eğitime devam etmek istemektedir. Araştırmada aynı zamanda; yüz yüze eğitimde teknik sıkıntı riskinin bulunmaması, öğretmene daha kolay ulaşılabilmesi ve derslerden alınan verimin daha yüksek olması gibi faktörlerin bu tercihin yönünü belirlemede etkili olduğu tespit edilmiştir.

TARTIŞMA

Bu araştırmada Türkiye’de eğitim gören mülteci öğrencilerin okula uyum süreçlerinde önlerine çıkan ilk engelin dil olduğu gözlemlenmiştir. Elde edilen bulgular literatür ile kıyaslandığında benzer çalışmalara rastlanmaktadır. Şahin ve Şener’in (2019) İstanbul Fatih ilçesindeki Suriyeli öğrencilerin eğitim süreçlerindeki sorunları üzerine yaptıkları nitel araştırmada katılımcıların tamamı (10 kişi) en büyük problemin dil olduğunu belirtmiştir (Şahin & Şener, 2019). Çerçi ve Çanalıcı’nın (2019) Türkiye’deki mülteci çocukların entegrasyon ve iletişimleri üzerine 8 mülteci öğrenci ile yaptıkları araştırmada katılımcıların tamamı dile yeterince hâkim olmadıklarını, karşıdaki kişilerin hızlı konuştuklarını ve konuşmaktan çekindiklerini belirtmişlerdir. Tosun ve arkadaşlarının (2018) Eskişehir’de yaşayan mülteci öğrencilerin eğitimle ilgili sorunları ve beklentileri üzerine yaptıkları araştırmada, Türkçe bilmemenin bir engel olduğunu düşünen katılımcıların oranı %50’dir. Dolayısıyla dil probleminin yabancılaşmaya, arkadaşlık kurmakta zorlanmaya ve yalnız hissetmeye neden olabileceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada ulaşılan bulgular değerlendirildiğinde, katılımcıların ve ailelerinin Türkiye’deki hayatlarına uyum sağlamakta zorlanmalarının nedenleri; travmatik göç süreci, kişisel özellikler, kültürel farklılıklar, dış görünüş, giyim ve yaşam tarzı, psikolojik nedenler, ait hissetmeme, vatan özlemi vb. olabilir. Mülteci öğrencilerin okula uyum sürecinde yabancılaşmaya çekmesi konusunda literatürde benzer bulgulara rastlanmıştır. Sezgin ve Yolcu’nun (2016) sosyal uyum ve toplumsal kabul süreçlerine ilişkin 11 Suriyeli öğrenci ile yaptıkları araştırma kapsamında öğrencilerin en çok yabancılaşma,

yalnızlık ve boşluk duygusu yaşadıkları belirlenmiştir. Karaağaç ve Güvenç (2019), Suriyeli öğrencilerin eğitim sorunlarına ilişkin 25 öğretmen ile yaptıkları araştırmada öğretmenlerin %31,8'i öğrencilerin yabancılık ve yetersizlik duygusu yaşadıklarını belirtmiştir. Fakat bu araştırmada yabancılık hissinin geçici bir süreç olduğu ve katılımcıların okullarında arkadaş çevresi ve sosyal hayatlarının bulunduğu tespit edilmiştir. Bu durumun sebebi çocukların yetişkinlere göre daha arkadaş canlısı ve ırkçı tutumlardan daha uzak olmaları veya yetişkinlerin, çocuklara göre yeniliğe daha az açık oluşu ve kalıplaşmış alışkanlıklarını bırakmakta zorlanmaları olabilir. Literatür incelendiğinde benzer bulgulara rastlanmıştır. Kultas (2017), yaptığı araştırmada okulun göç eden öğrenciler için bir sosyal ortam oluşturduğu ve çocuklar arasındaki ayrımcılık, ırkçılık benzeri davranışların yetişkinlere nazaran hiçe yakın olduğu sonucuna ulaşmıştır. Suriyeli 10 öğrenci ile yürütülen bir diğer araştırmada ise öğrencilerin %90 oranında akran kabulü yaşadıkları ve akranlarının kendilerine yönelik tutumlarından memnun oldukları tespit edilmiştir (Yüce, 2018).

Katılımcıların uzaktan eğitim için yeterli donanıma sahip olanların başta zorlandıklarını fakat zaman geçtikçe alıştıklarını ifade etmeleri, uzaktan eğitim modelinin oryantasyon şeklinde bir alışma sürecine ve bazı şartların gerekliliğine ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Uzaktan eğitim için gerekli teknolojik alete ya da gerekli şartlara sahip olamayan öğrenciler, uzaktan eğitimde fırsat eşitsizliğine maruz kalmaktadır (Emin, 2020). Suriyeli öğrencilerin halihazırda dezavantajlı gruplar içerisinde yer alması bu fırsat eşitsizliğine maruz kalmalarını daha kolay hale getirmektedir. Uzaktan eğitime erişim için gerekli alt yapı ve teknolojik araç eksikliğini gidermek ise harici bir harcama ile mümkün olmaktadır. Ülkemizdeki Suriyelilerin; genelde ucuz iş gücü olarak görüldüğü için vasıfsız işlerde çalıştığı, ekonomik koşullarının yeterli düzeyde olmadığı ve hanedeki üye sayısının nicel fazlalığı göz önünde bulundurulduğunda, harici harcamadan mümkün mertebe kaçınılması anlaşılabilir bir durumdur. Bu nedenle yapılan araştırmada sadece üç katılımcının (G7K, G11E, G15K) bu harcamaya bütçe ayırabilmesi ne şaşırtıcı ne de tesadüfidir. Katılımcılardan bazılarında da okuldan tablet verildiği ancak verilen tabletlerin ihtiyacı olan herkese ulaşmadığı ve bu nedenle bazı katılımcıların teknolojik araç eksikliğinden dolayı uzaktan eğitime katılamadığı tespit edilmiştir. Uzaktan eğitime erişim, bazı durumlarda araç-gereç eksikliğinin temini ya da teknik sorunların çözümü ile de mümkün olmayabilmektedir. Bazen bir çocuğa devlet tarafından tablet verilse dahi çocuk çalışmak zorunda olduğu için eğitimden geri

kalmaktadır. Ancak görüşmeler esnasında bu durumun çocuk tarafından bir sorun olarak değil tam tersine olumlu bir durummuş gibi algılandığı gözlemlenmiştir. Öyle ki yaşanan travmatik sürecin ardından göç edilen ülkede maruz kalınan ekonomik ve sosyal sıkıntıların çocukta, ailesine ekonomik destek sağlama isteğini doğurması beklenen bir durumdur.

Görüşme yapılırken dikkat çeken başka bir durum ise; bazı katılımcıların uzaktan eğitime erişmekte zorluk çekmelerine rağmen bu durumun, onlar tarafından herhangi bir sorun teşkil etmediğidir. Bunun nedeni, gelinen ülkedeki şartların çok daha kötü olması ve savaşın getirdiği karamsar ortam ya da yakınların kaybı gibi travmatik deneyimler olabilir. Bu da uzaktan eğitimde internet erişiminin tek başına yeterli olmayacağı, derslere katılım için farklı şartların da yerine getirilmesi gerektiği şeklinde yorumlanabilir. Değerlendirme yaparken travmatik süreçler yaşayan kişi ile travma deneyimi bulunmayan diğerlerinin olaylara bakış açısının farklı olacağı göz önünde bulundurulmalıdır. Katılımcılar ile yapılan görüşmelerde ailelerin öğretmenler ile iletişimlerinin eksik ya da yetersiz olduğu gözlemlenmiştir. Bazı katılımcılar ise ailesinin normalde de okula gelmediğini bu süreçte sadece toplantı olursa katıldığını ifade etmiştir. Yapılan bir araştırmada (Kuzu, 2020) uzaktan eğitimde veli öğrenci etkileşimi ile eğitimin niteliği arasında doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Çocukların tek başına uzaktan eğitim için zamanı kontrol edebilmeleri, gerekli ortamı sağlayabilmeleri ve bu konuda sorumluluk bilinci geliştirmeleri zor olabilir. Bu nedenle çocuklar salgın sürecinde uzaktan eğitim için ailelerinin maddi ve manevi desteğine ihtiyaç duymaktadır. Fakat Suriyeli ailelerin gerekli maddi desteği vermeleri diğer ailelere göre daha zor olabilir. Örneğin; yapılan araştırmada bir katılımcı (G6K) “*Uzaktan eğitim için teknolojik araç gereçleriniz yeterli mi?*” sorusuna “...*tek babam çalışıyor ya almıyoruz çünkü tek babam çalışıyor.*” cevabını vermiştir. Araştırmada aynı zamanda uzaktan eğitimin her çocukta aynı seviyede etki göstermediği belirlenmiştir. Bir aile çocuğu için bilgisayar alabilirken başka bir aile evine düzenli internet erişimi dahi sağlayamamıştır. Dolayısıyla uzaktan eğitim modelinden alınan verimin çocukların fiziksel ve ekonomik koşulları ile doğrudan bağlantılı olduğu düşünülmektedir. Görüldüğü üzere, maddi imkanların kısıtlılığı yüz yüze eğitim şeklinde de belirleyici bir unsur olabilir fakat uzaktan eğitimde bu belirleyiciliğin oranı oldukça yüksektir. Öyle ki mülteci öğrenciler, halihazırda normal eğitim sürecinde zorlandığı için uzaktan modelin getirdiği zorluklardan daha derinden etkilenmiştir. Katılımcılardan G10K, pahalı olduğu için

evlerine internet bağlatamadıklarını ifade etmiştir. Bir araştırmada (Akbal & Akbal, 2020) uzaktan eğitimin başlıca sorunlarından birinin çalışma ortamının yetersizliğinden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu araştırmaya göre de eğitim hizmetinin kaliteli olması için fiziki ortamın yeterli olması gerekmektedir. Bulgular literatür ile paraleldir.

Suriyeli ailelerde hane halkı sayısının fazla olması uzaktan eğitime elverişli fiziki ortamın yetersiz kalması sonucunu doğurabilmektedir. Bu sebeple uzaktan eğitimin bu yönünün, herkes için aynı olmadığı ve bu durumun koşullara göre değişebileceğini söylemek mümkündür (Etlioğlu & Tekin, 2020). Uzaktan eğitim modelinin ortak mekânda gerçekleşmediği göz önünde bulundurulduğunda hem öğretmen hem de öğrenci açısından alınan verim ve odaklanma süresinde azalma gözlemlenebilir. Bu nedenle uzaktan eğitimde alınan verimin olabildiğince yüksek olması, gerekli şartların sağlanmasına bağlıdır. Katılımcıların bu şartları yerine getiremediklerinden dolayı yüz yüze eğitimi tercih ettikleri düşünülmektedir. Yüz yüze eğitimde fiziki ortamın uygunluğu, göz teması, teknik sıkıntıların azlığı vb. etkenler verimin artmasına sebep olmaktadır.

Yapılan araştırmada önemli bulgulardan biri, katılımcıların EBA uygulamasını anlamadıklarını söylemeleridir. Buna neden olan durumun, online eğitimin öğrenci ve öğretmenlerin hayatına aniden girmesi ve öğrencilerin yabancı oldukları bir durumla karşı karşıya kalmaları olduğu söylenebilir. Uzaktan eğitim için uygun donanımların mutlak surette temin edilebilmesi gerekmektedir. Aynı zamanda teknolojik araç gereçlere alışmanın zaman alabileceği düşünülmektedir. Pandemi öncesi de evlerinde teknolojik araç gereç olduğunu söyleyen katılımcıların, uzaktan eğitime katılırken bu durum ile alakalı daha az sıkıntı yaşadıkları söylenebilir. Fakat ilk kez bu dönemde tablet, telefon ya da bilgisayara sahip olduğunu belirten katılımcıların bu sürece alışmakta güçlük çektikleri gözlemlenmiştir. Uzaktan eğitime geçişin gerekliliğini zorunlu hale getiren pandemi sürecinde EBA eğitimleri hızlı bir şekilde başlamıştır. Hâlihazırda EBA'ya ilişkin öğrencilerin anlama düzeyinde olup olmadığı üzerine araştırmalar yapılmaktadır. Arslan ve arkadaşlarının (2021) pandemi sürecinde velilerin uzaktan eğitime dair görüşlerini inceledikleri araştırmada; ebeveynlerin EBA platformunu tam olarak anlamadıkları ve kullanamadıkları, derse katılımında güçlük yaşadıkları bulgusuna ulaşılmıştır.

Uzaktan eğitim ile ilgili yapılan araştırmalarda uzaktan eğitimi etkileyen durumların benzer olduğu görülmüştür. Karalı ve arkadaşlarının (2020) yaptığı araştırmada

uzaktan eğitimde yaşanan sorunların bilgi eksikliği, EBA kaynaklı, donanım, zaman, fırsat eşitsizliği vb. gibi faktörlerden ileri geldiği görülmüştür. Başka bir araştırmada ise (Güner & ark. 2020) uzaktan eğitime alışmanın bir süreç olduğu, uzaktan eğitimin fırsat eşitsizliğine yol açtığı, uzaktan eğitim için belli bir sosyo-ekonomik düzey gerektiği ve öğretmenlerin bu süreçte veli ve öğrenciler ile iletişimi sürdürmesi gerektiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Katılımcıların çoğu uzaktan eğitimdeki dezavantajlar sebebiyle yüz yüze eğitimi tercih etmiştir. Bunun nedenlerinden biri okullardaki sosyalleşmedir. Teneffüslerdeki sosyalleşmenin bir sonraki ders için motivasyon kaynağı olduğu düşünülmektedir. Fakat uzaktan eğitimde yüz yüze eğitime kıyasla motive edici kaynak oldukça azdır. Aynı ortamda derse girip, aynı ortamda teneffüs yapıp, aynı ortamda yemek yemek bile motivasyonu düşürmektedir. Yüz yüze eğitimin tercihindeki sebep alışılmış bir düzenden ve alışılmış bir işleyişten kaynaklı olabileceği gibi öğretmenlerin ve öğrencilerin uzaktan eğitimde motivasyon düzeyleriyle de alakalı olabilmektedir. Bu açıdan Balaman ve Tiryaki'nin (2020) 12 öğretmen ile gerçekleştirdiği mecburi uzaktan eğitim sürecine ilişkin araştırmada uzaktan eğitimin, etkileşim ve geri bildirim sınırlılığı sebebiyle öğretmenlerde motivasyon kaybı yarattığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Pandemi sürecindeki uzaktan eğitiminin verimliliği konusunda farklı araştırmalar yapılmıştır. Bu araştırmada ulaşılan bulgular literatür ile benzerdir. Arslan ve arkadaşlarının (2021) çalışmasında, araştırmaya katılan 15 velinin nerdeyse tamamı uzaktan eğitimi verimsiz bulmuştur. Gören ve arkadaşları (2020) salgın sürecindeki uzaktan eğitimin değerlendirilmesi üzerine Ankara ilinde yaşayan öğrenci, öğretmen ve yönetici statüsündeki katılımcılardan oluşan nitel araştırmalarının sonucunda ise, tüm katılımcılar tarafından uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim kadar verimli olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Bu çalışmada ortaya çıkan katılımcıların göç sürecinde yaşadığı sorunların, onların geleceğe ilişkin beklentilerini olumsuz yönde etkilemediği bulgusu, çalışmanın önemli sonuçları arasındadır. Bazı katılımcıların, kendileri gibi zorlu göç sürecini yaşamış ve mülteci ya da sığınmacı konumunda olan diğer kişilerin yaşadığı mağduriyetler sebebiyle eğitim hayatlarında daha istekli oldukları düşünülmektedir. Literatür incelendiğinde, ulaşılan bulgunun literatürdeki çalışmalardan ayrıldığı gözlemlenmiştir. Türkiye'de yaşayan 15-17 yaş arası 20 Suriyeli çocuk ile yapılan araştırmada, çocukların göç sürecinde ve sonrasında yaşadıkları zorluklar sebebiyle eğitim

alamadıkları ve bu nedenle geleceğe ilişkin herhangi bir beklentilerinin de olmadığı ve hayallerini gerçekleştiremeyeceklerini düşündükleri tespit edilmiştir. (Gül & Türkmen, 2019). Gül ve Türkmen'in (2019) çalışmasında aynı zamanda Suriyeli çocukların eğitimsiz kalmak ile geleceksiz kalmak kavramlarını eş anlamlı olarak kullandıkları dikkat çekmektedir. Bu araştırmada ulaşılan bulgunun nedeni katılımcıların zor koşullarda eğitim görmeye yatkınlığı ve eğitimi kurtarıcı olarak görmeleri olabilir. Yapılan araştırma bu bağlamda değerlendirildiğinde, Suriyeli çocukların aktif eğitim hayatlarının olup olmaması ile geleceğe ilişkin beklentilerinin paralel olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla ulaşılan bulgu, sosyal hizmet ve bu konuyla yakından alakalı diğer disiplinler açısından oldukça önemlidir. Bu noktada yapılan araştırma, Suriyeli mülteci çocukların eğitim hayatının önündeki engellerin kaldırılması ve sekteye uğramaması adına koruyucu önleyici uygulamaların ve çözüm odaklı düzenlemelerin gerekliliğini gözler önüne sermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Eğitim, bir kişinin hayatında önemli derecede yer tutan unsurlardan biridir. Kişinin eğitimi ailede başlar, ömrü boyunca devam eder ve hayat kalitesi aldığı eğitim ile doğru orantılı olarak artar. Özellikle okul hayatının ilk yıllarında alınan eğitim kişinin geleceği adına alt yapı oluşturduğu için oldukça önemlidir. Ülkelerinden göç etmek zorunda kalan ve ülkemizde eğitim hayatlarına devam eden mülteci öğrenciler için eğitim; gelecek kaygısı, zor yaşam koşulları, vasıfsız işlerde çalıştırılma gibi sebeplerden dolayı daha da önemli hale gelmektedir. Mülteci çocukların Türkiye'de yaşamlarını sürdürürken yaşadıkları travmanın izlerini en aza indirmek mümkün olmakla birlikte toplumun her kesimi için fedakârlık ve özveri gerektirdiği düşünülmektedir.

Pandemi döneminde mülteci öğrencilerin uzaktan eğitime erişiminin araştırıldığı bu çalışmanın sonucuna göre Türkiye'deki eğitim hayatına alışma sürecinde zorluk yaşayan mülteci öğrenciler; yabancılık, yalnızlık, iletişim kurmakta zorlanma gibi çeşitli sorunlar ile karşı karşıya kalmaktadır. Örgün eğitimde de birtakım zorluklar yaşayan öğrencilerin pandeminin ilan edilmesi ve uzaktan eğitime geçilmesi ile var olan sorunlarının katlandığı düşünülmektedir. Bu sorunlardan en dikkat çekici olanı ve aynı zamanda çalışmanın en önemli sonucu mülteci öğrencilerin uzaktan eğitimin sürdürülebilmesi ve verimli olması için başlıca ihtiyaç olan tablet, telefon ya da bilgisayar gibi teknolojik aletlerden uzak kalmalarıdır. Bu ihtiyaç bazen komşu ya da

akraba gibi yakın çevre tarafından karşılanmış fakat yine de yetersiz kalmıştır. Teknolojik ihtiyaçları devlet, bakanlık veya aileleri tarafından karşılanan çocukların, evde kendileri gibi uzaktan eğitim gören kardeşleri olması halinde de teknolojik aletlerin yetersiz kaldığı görülmüştür. Teknolojik araç gereçlerin yeterli olmadığı hanelerde, aynı anda derse girmesi gereken kardeşlerden en az biri derslere katılım sağlayamamıştır.

Araştırmaya katılan Suriyeli öğrencilerin büyük bir kısmı eğitim hayatlarına devam etmek ve gelecekte bir meslek sahibi olmak istediğini belirtmiştir. Göç, ekonomik sıkıntı, pandemi ve uzaktan eğitim gibi birçok durumun mülteci öğrencilerin geleceğe dair beklentilerini azaltmamış olduğunu görmek, sosyal hizmet açısından sevindiricidir. Çünkü her çocuğun eğitim hakkı olduğu prensibinden hareketle mülteci öğrencilerin eğitim hakkından yoksun bırakılması sosyal hizmet adına kabul edilebilir bir durum değildir. Toplumun dezavantajlı kesimlerinin uzaktan eğitimde fırsat eşitsizliğine maruz kalmaması için gerekli tespitler yapılmalı, her çocuğun eğitim hakkından yararlanması sağlanmalıdır. Çünkü maddi zorluklar yaşayan ve teknolojik araç gereç ihtiyacını karşılayamayan mülteci öğrencilerin tespitinin yapılması ve uzaktan eğitim sürecinde gerekli desteğin sağlanması sosyal devlet anlayışının bir gereğidir.

Bu alanda karşılaşılan sorunların çözümü için Türkiye’de henüz uygulamada olmayan okul sosyal hizmet modelinin önemli olduğu düşünülmektedir. Okul sosyal hizmeti müdahaleleri ile okul, aile ve çocuk arasındaki iletişim dengesi sağlanabilir. Aynı zamanda okul sosyal hizmet modeliyle mülteci çocukların yaşadıkları sorunları tespit etme noktasında da çalışmalar yürütülebilir. Okul sosyal hizmet uzmanı, çevresi içinde birey anlayışından hareketle, mülteci çocukların eğitim süreçlerinde karşılaştıkları veya karşılaşılabilecekleri sorunları belirleyerek koruyucu önleyici ve çözüm odaklı müdahaleler gerçekleştirebilir. Bununla birlikte bütüncül bakış açısıyla mülteci çocukların yaşadıkları sorunlara karşı mikro, mezo ve makro boyutlarda uygulamalar gerçekleştirerek sorunları daha da ayrıntılandırabilir. Öyle ki mikro boyutta; mülteci öğrencilerin eğitimde karşılaştıkları sorunları tespit ederek bu sorunların ortadan kaldırılması ile onların daha nitelikli eğitim almalarını sağlayabilir. Mezo boyutta öğrencilerin ebeveynleri ve okulda çalışan diğer personeller ile görüşmeler düzenleyerek çevresel sıkıntıların ve iletişim aksaklıklarının giderilmesi noktasında önemli çalışmalar yürütebilir. Makro boyutta ise mülteci çocuklara ilişkin sorunların toplumsal açıdan görünür kılınması ve bu konuya yönelik politika ve yasal düzenlemeler yapılmasına vesile olabilir. Dolayısıyla okul sosyal hizmet modelinin

mülteci çocukların eğitim haklarına erişmede karşılaştıkları tehdit unsurlarının tespit edilerek ortadan kaldırılması açısından son derece yararlı olacağı düşünülmektedir.

Türkiye'nin yüksek oranda göç almaya devam etmesi halinde olası ihtimaller de göz önünde bulundurularak sağlıklı bir toplum yaratabilmek ve yüksek refah seviyesine ulaşabilmek adına eğitimin daha nitelikli hale getirilmesi, eğitim hakkını tehdit eden tüm engellerin kaldırılması ve bu alanda koruyucu önleyici gerekli tedbirlerin alınmasının hayati önem taşıdığı düşünülmektedir.

Araştırma ile ilgili literatür incelendiğinde bu alanda yapılan araştırmaların yetersiz kaldığı gözlemlenmiştir. İlkokul, ortaokul ve lise düzeyinde uzaktan eğitimin etkilerini araştıran çalışmalar, öğrencilerin eğitimden aldıkları verimi arttırmak adına önemlidir. Bu sebeple uzaktan eğitim sürecinde mülteci öğrencilerin ve dezavantajlı grupların sorunlarını tespit etmek ve gerekli kişi ve kurumları bilgilendirmek amacıyla bu alanda geniş örneklem gruplarıyla daha fazla çalışmalar yapılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbal, H. ve Akbal, H. İ. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Uzaktan Eğitim ile İlgili Yaşanan Sorunların Öğrenci Bakış Açısına Göre AHP Yöntemi İle İncelenmesi. *Bartın Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 11(22), 533–546.
- Arslan, K., Görgülü Arı, A. ve Hayır Kanat, M. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Verilen Uzaktan Eğitim Hakkında Veli Görüşleri. *Ulakbilge* 57, 192–206. doi: 10.7816/ulakbilge-09-57-03
- Artan, T. & Arıcı, A. (2017). İstanbul'da Yaşayan Geçici Koruma Statüsündeki Suriyelilere Yönelik Sosyal Hizmet Uygulamalarının Değerlendirilmesi. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 1 (1), 1-21.
- Aşkın, R., Bozkurt, Y. ve Zeybek, Z. (2020). Covid-19 Pandemisi: Psikolojik Etkileri ve Terapötik Müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. (37), 304-318.
- Avçın, E. & Erkoç, B. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Sağlık Anksiyetesi, Yaşam Doyumu ve İlişkili Değişkenler. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, 0 (17), 1-13.
- Aydın, E. (2020). Covid-19 Döneminde Eba Tv Üzerinden Yapılan Türkçe Derslerinin Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, *Salgın Sürecinde Türkiye'de ve Dünyada Eğitim*, 877-894. Doi: 10.37669/Milliegitim.787592

- Balaman, F., ve Hanbay Tiryaki, S. (2021). Corona Virüs (Covid-19) Nedeniyle Mecburi Yürütülen Uzaktan Eğitim Hakkında Öğretmen Görüşleri. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 10(1).
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(2), 368-388. DOI: 10.31592/aeusbed.598299
- Birinci, M. ve Bulut, T. (2020). Covid-19'un Sosyo-Ekonomik Yönden Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkileri: Sosyal Hizmet Bakış Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, 4(1). 62-68.
- Batubara, M. B. (2021). The Problems Of The World Of Education İn The Middle Of The Covid-19 Pandemic. *Budapest International Research and Critics Institute Journal*, 4(1), 450-457.
- Bozan, S. & Ekinci, A. (2018). Öğretmen Performans Değerlendirme Sürecine İlişkin Okul Müdürü ve Öğretmen Görüşlerinin Değerlendirilmesi: Nitel Bir Çalışma. *Mukaddime*, 9(2), 213-239.
- Çerçi, A. ve Canalıcı, M. (2019). Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeli Öğrencilerin Türk Eğitim Sistemine Entegrasyon Sürecinde Yaşadığı İletişim Sorunları. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(1).
- Daniel, J. S. (2020). Education And The Covid-19 Pandemic. *Prospects*, 49, 91-96.
- Emin, M. N. (2020). Koronavirüs Salgını ve Acil Durumlarda Eğitim. *Seta Perspektif*, 268, 1-4. <https://setav.org/assets/uploads/2020/04/P268.pdf>
- Etlilioğlu, M. ve Tekin, M. (2020). Elektronik Öğrenmede Öğrenci Tutum ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkide Öğrenci Merak Ve Kaygısının Aracılık Rolü. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4, 34-38.
- Gelişli, Y. (2015). Uzaktan Eğitimde Öğretmen Yetiştirme Uygulamaları: Tarihçe ve Gelişim. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 4(3), 313-321.
- Gençoğlu, C. Ve Çiftçi, M. (2020). Covid-19 Salgınında Eğitim: Türkiye Üzerinden Bir Analiz. *Tarih Okulu Dergisi*, 16, 1648-1673.
- Gören, S., Gök, F., Yalçın, M., Göregen, F. ve Çalışkan, M. (2020). Küresel Salgın Sürecinde Uzaktan Eğitimin Değerlendirilmesi: Ankara Örneği. *Milli Eğitim Dergisi*, 69-94. Doi:10.37669/Milliegitim.787145

- Gül, S. S. ve Türkmen, E. (2019). Türkiye’de Eğitimin Dışında Kalan, Hayallerin Uzağına Düşen Suriyeli Mülteci Çocuk Olmak. *Ulisa: Uluslararası Çalışmalar Dergisi*, 3(2), 114-131.
- Güner, B., Mutlu, H. Yılmaz, E. ve Yılmaz Arın, D. (2020). Farklı Öğrenim Kademelerindeki Öğrencilere Verilen Uzaktan Eğitim Hizmetinin Veli Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 477-503.
- Karaağaç, C. F. ve Güvenç, H. (2019). Resmi İlkokullara Devam Eden Suriyeli Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları. *OPUS International Journal of Society Researches*. 11 (18), 530-568. DOI: 10.26466/opus.53073
- Karalı, Y., Aydemir, H., Coşanay, G. ve Şen, M. (2020). Pandemi Döneminde Uzaktan Eğitimde Yaşanan Sorunlara İlişkin Veli ve Öğrenci Görüşleri, *Sosyal Bilimler Elektronik Dergisi*, 4(7), 70-84.
- Karataş, Z. (2015). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri, Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi. 1(1), 62-80.
- Karataş, Z. (2017). Sosyal Bilim Araştırmalarında Paradigma Değişimi: Nitel Yaklaşımın Yükselişi. *Türkiye Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi* 1(1).
- Kultas, E. (2017). Türkiye’de Bulunan Eğitim Çağındaki Suriyeli Mültecilerin Eğitimi Sorunu (Van İli Örneği) (*Yayımlanmamış yüksek lisans tezi*). Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Van.
- Kuzu, İ. Ç. (2020). Covid-19 Pandemisi Sürecinde Uygulanan İlkokul Uzaktan Eğitim Programı (Eba Tv) ile İlgili Veli Görüşleri. *Milli Eğitim Dergisi*, 49(1), 505-527. Doi: 10.37669/Milliegitim.720556
- Mikuskova, E. B. ve Veresova, M. (2021). Distance Education During Covid-19: The Perspective Of Slovak Teachers. *Problems of Education in the 21st Century*, 78(6), 884-906.
- Mülteciler Derneği.Erişim Tarihi: 9 Ocak 2021. Türkiye’de Suriyeli Sayısı. <https://Multeciler.Org.Tr/>
- Sezgin, A. A. ve Yolcu, T. (2016). Göç İle Gelen Uluslararası Öğrencilerin Sosyal Uyum Ve Toplumsal Kabul Süreci. *Humanitas*, 4(7), 417-436.
- Sezgin, S. ve Fırat, M. (2020). Covid-19 Pandemisinde Uzaktan Eğitime Geçiş Ve Dijital Uçurum Tehlikesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi*, 6(4), 37-54.

- Şahin, F. ve Şener, Ö. (2019). Geçici Koruma Altındaki Suriyeli Öğrencilerin Eğitim Süreçlerindeki Dil Ve İletişim Sorunları: İstanbul Fatih Örneği. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 6(9), 66-85.
- Şimşek, D. (2020, Ocak). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitime Erişimi: Engeller Ve Öneriler. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 17(65).
- TC. Sağlık Bakanlığı. Erişilen Tarih 2020. Covid-19 Nedir. <https://Covid19.Saglik.Gov.Tr/>
- Tekindal, M., Attepe Özden, S., Gedik, T. E., Ege, A., Erim, F. & Tekindal, M. A. (2021). Nitel Araştırmaların Raporlanmasında Standartlar: SRQR Kontrol Listesinin Türkçe Uyarlaması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 18 (42), 5425-5443
- Tosun, A., Yorulmaz, A., Tekin, İ. ve Yıldız, K. (2018). Mülteci Öğrencilerin Eğitim Sorunları, Eğitim ve Din Eğitiminden Beklentileri: Eskişehir Örneği. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(1), 107-133. DOI: 10.17494/ogusbd.457087
- Uluslararası Sosyal Hizmet Çalışanları Federasyonu. Erişilen Tarih 2020. Sosyal Hizmet Nedir? <https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/>
- Urhan, G. & Arslankoç, S. (2021). COVID-19 Pandemi Sürecinde Sosyal Politika Ve Yerel Yönetimler: İstanbul İlçe Belediyeleri Örneği. *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2(69), 945-980.
- Yenen, E. T. Ve Ulucan, P. (2020). Uzman Görüşleri Doğrultusunda Türkiye'de Yaşayan Mülteci Çocukların Sorunlarına Yönelik Çözüm Önerileri. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 10(1), 292-305.
- Yüce, E. (2018). Geçici Koruma Altında Bulunan Suriyeli Öğrencilerin Okula Uyumları (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Yüksel, A. N. (2020). Nitel Bir Araştırma Tekniği Olarak: Görüşme. *Social Sciences Studies Journal*, 547-552.
- Zengin, O. & Altındağ, Ö. (2016). Bir İnsan Hakları Mesleği Olarak Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 27(1), 179-190.